

TUTKIMUSRAPORTTI

HELSINKI

Suomenlinna, Susisaari B56 Piper

Työmaan arkeologinen valvonta 2015

MUSEOVIRASTO

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO | ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

JOHN LAGERSTEDT

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta:	Helsinki
Tutkimuksen kohde:	Suomenlinna, Susisaari B56 Piper – Työmaan arkeologinen valvonta 2015
Ajoitus:	Historiallinen
Tutkimusalueen keskikoordinaatit (ETRS-TM35-FIN):	P 6668955 I 388092
Tutkimuslaitos:	Museovirasto/Arkeologiset kenttäpalvelut
Tutkimusluvan numero:	MV/146/05.04.01.02/2015
Tutkija:	FM John Lagerstedt
Apulaistutkija:	FM Johanna Seppä
Kenttätöaika:	28.10.–2.11.2015
Tutkimuksen tilaaja:	Suomenlinnan hoitokunta
Valokuvat:	AKDG 4599:1–6
Aikaisemmat tutkimukset:	Helena Rosén 1994, Museovirasto Vesa Laulumaa & John Lagerstedt 2013, Museovirasto
Alkuperäinen raportti:	Museoviraston arkisto, Helsinki
Raportin kopiot:	Suomenlinnan hoitokunta

Tiivistelmä

Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut valvoi Suomenlinnan Susisaaren Piperin kahvilan B56 yleisö-wc:n ja jätekatoksen työmaan konekaivua syksyllä 2015. Tutkimuksen tilasi Suomenlinnan hoitokunta.

Piperin kahvilan palvelurakennusten ja kulkuteiden perustustöiden kaivu tehtiin arkeologin valvonnassa, koska Susisaaren arkeologinen potentiaali liittyi rakennuskantaan, jonka volyymi oli huomattava jo heti Viaporin linnoituksen alkuajoista lähtien ja koska Piperin puiston kohdalle oli tehty linnoitusrakenteita 1750-luvulla. Valvonnan tarkoituksena oli mahdollistaa, että havainnot alueen kulttuurikerrostumista ja rakenteista voitiin dokumentoida ja liittää alueen aiempiin kartoituksiin ja kontekstiin.

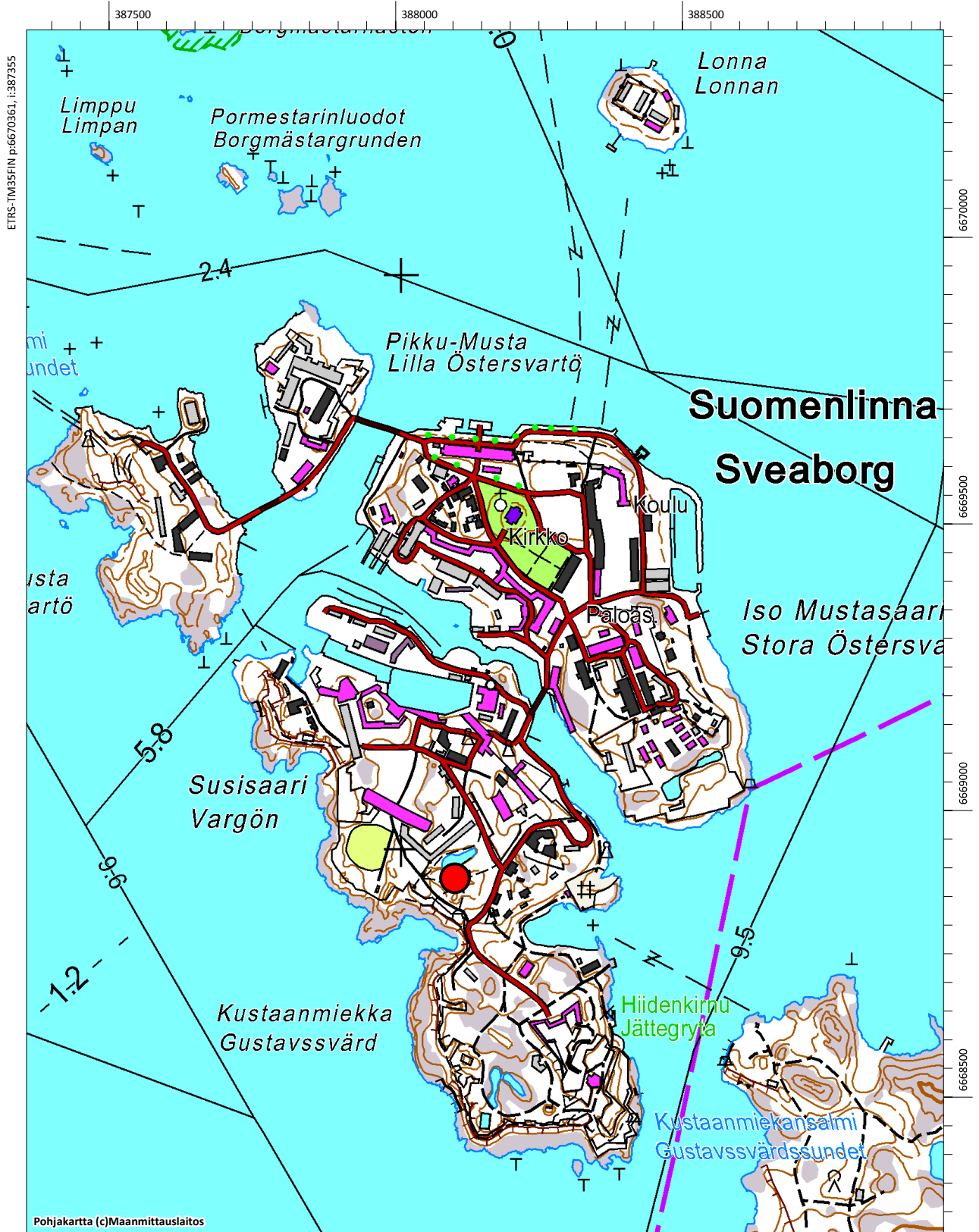
Työmaan kaivannon laajuus oli noin 35 m² ja se sijaitti kahvilarakennuksen koillisen puoleisella seinustalla. Työmaan arkeologisessa valvonnassa ei tehty esinelöytöjä eikä havaintoja vanhoista puretuista tai peitetyistä rakenteista.

Sisällys

Arkisto- ja rekisteritiedot.....	1
Tiivistelmä.....	2
Sijaintikartta	4
1 Johdanto	5
2 Tutkimushistoria ja lähdeaineisto	6
3 Tutkittava alue ja sen historiallinen tausta.....	6
4 Tutkimusmenetelmät	9
5 Kaivaushavainnot.....	11
6 Lopuksi.....	11
7 Lähteet.....	12
LIITE 1 Kuvaluettelo	13
LIITE 2 Karttaluettelo	14
LIITE 3 Kartat.....	15

Sijaintikartta

Helsinki, Suomenlinna, Susisaari B56 Piper

1 Johdanto

Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut valvoi Suomenlinnan Susisaaren Piperin kahvilan B56 yleisö-wc:n ja jätekatoksen työmaan konekaivua. Tutkimuksen tilasi Suomenlinnan hoitokunta.

Museovirasto esitti lausunnossaan MV/134/05.04.01.02/2015 Suomenlinnan hoitokunnalle, että Piperin kahvilan palvelurakennusten ja kulkuteiden perustustyöt tehdään arkeologin valvonnassa, koska Susisaaren arkeologinen potentiaali liittyy rakennuskantaan, jonka volyymi oli huomattava jo heti Viaporin linnoituksen alkuajoista lähtien ja koska nykyisen Piperin puiston kohdalle oli vuoden 1757 karttaan merkitty kontreskarpimuuri sekä linnoitusluiska. Valvonnan tarkoituksena oli mahdollistaa, että havainnot alueen kulttuurikerrostumista ja rakenteista voitiin dokumentoida ja liittää alueen aiempiin kartoituksiin ja kontekstiin.

Työmaata valvottiin 28.10.–2.11.2015, jonka aikana kaivutyöt saatiin päätökseen. Työmaalla työskentelivät Rikosseuraamuslaitoksen Suomenlinnan avovankilan vangit. Poikkeuksellisen lämpimän loppusyksyn ansiosta työskentelyolosuhteet ja havaintomahdollisuudet olivat hyvät. Arkeologisen valvonnan johtajana toimi tutkija FM John Lagerstedt ja apulaistutkijana FM Johanna Seppä, joka vastasi mittausdokumentoinnista ja karttojen laatimisesta.

Työmaan kaivannon laajuus oli noin 35 m² ja se sijaitsee kahvilarakennuksen koillisen puoleisella seinustalla. Työmaan arkeologisessa valvonnassa ei tehty esinelöytöjä eikä havaintoja vanhoista puretuista tai peitetyistä rakenteista.

2 Tutkimushistoria ja lähdeaineisto

Suomenlinnan rakennuskantaa on selvitetty Museoviraston ja Suomenlinnan hoitokunnan 1997 julkaisemassa kirjassa *Suomenlinnan rakennusten historia*. Kirjan tekstit nykyisen Piperin kahvilasta ja sen kohdalla sijainneiden rakennusten historiasta kirjoitti Museoviraston tutkija Helena Rosén 1994. Puiston vaiheita on selvitetty myös Helsingin kaupungin rakennusviraston hoito- ja kehittämissuunnitelmassa 2010, jonka laativat Vilhelm Helander, Tytti Valto ja Mari Mannervaara.

Museoviraston rakennushistorian osaston apulaistutkija Ritva Veijola-Reipas teki 2008 arkistotutkimuksena Suomenlinnan arkeologisen selvityksen, jossa käytettiin päälähteenä venäläisen insinöörikomennuskunnan karttamateriaaleja. Vuonna 2013 tutkimusta täydennettiin Ruotsin vallan aikaisen Kungliga krigsarkivetin Sveaborg-kokoelman piirustusten perusteella tehdyllä arkistoselvityksellä, jonka teki Museoviraston Arkeologisten kenttäpalveluiden tutkija John Lagerstedt. Samalla Suomenlinnan alueella tehtiin jonkin verran maastotutkimuksia. Projektin johtajana toimi Museoviraston Arkeologisten kenttäpalvelujen tutkija Vesa Laulumaa. Projektin loppuraporttiin yhdistettiin sekä Ruotsin että Venäjän vallan aikaisien karttojen ja piirustusten perusteella laadittu paikkatietokanta Suomenlinnan puretuista rakennuksista.

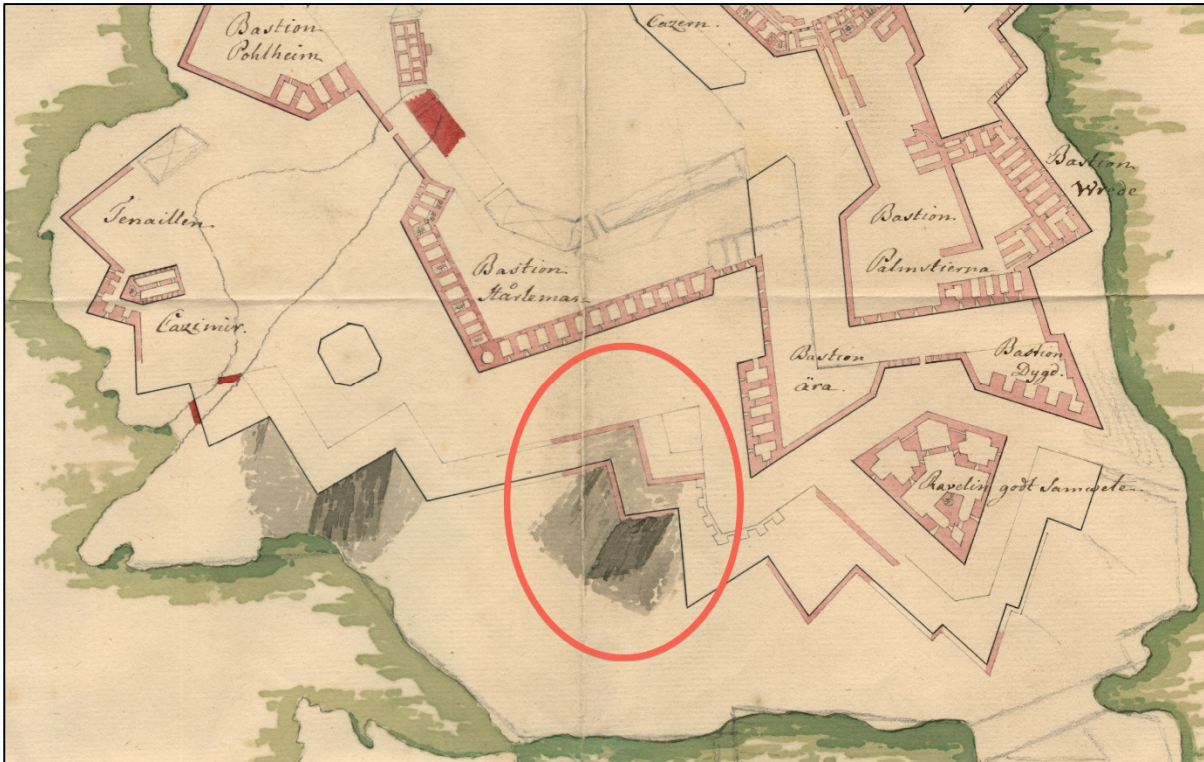
Vuoden 2015 kahvila Piperin palvelurakennusten perustustöiden arkeologisen valvonnan arkistolähteinä käytettiin edellä mainittuja Museoviraston tutkimuksia sekä Ruotsin ja Venäjän vallan aikaisien alkuperäisistä kartoista ja rakennuspiirroksista digitoituja kuvatietokantoja.

3 Tutkittava alue ja sen historiallinen tausta

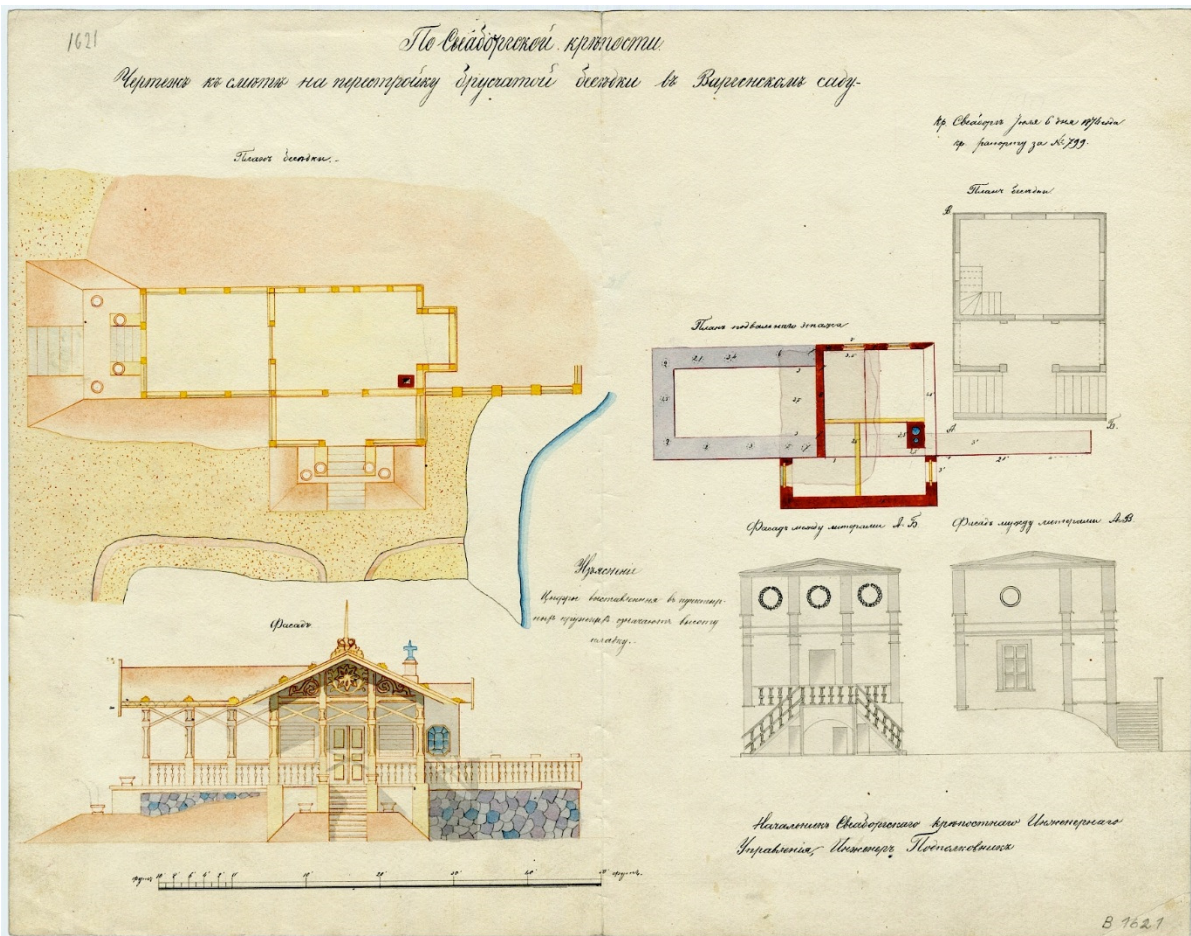
Työmaa-alue sijaitsi Susisaaren eteläosassa, Piperin kahvilarakennuksen B56 seinustan koillispuolella (kuva 3). Kahvila seisoo jyrkähkön mäentöyrään huipulla, jonka koillisreunalle jää viitisen metriä leveä tasainen terrassi, jolle jätekatos ja kulkuväylä wc-tiloihin suunniteltiin sijoittaa (liite 3: kartta 2). Rakennuksen pohjoisnurkalta oli työmaan alkaessa jo purettu siinä aikaisemmin sijainneet käymälätilat (kuva 7). Mäellä kasvaa kookkaita lehtipuita ja kahvilan koillispuolella myös pensaita.

Nykyisen Piperin puiston kohdalle, bastionien Hårlemanin (B31) ja Kunnian (B46) eteen rakennettiin 1700-luvulla vallihauta, joka on nykyisin puiston vesiaihe nimeltään Lemmenlampi, sekä kontreskarppimuuri. Vuoden 1757 karttaan on merkitty myös maarakenteinen linnoitusluiska, jonka rakentamisen toteutumisesta ei ole tietoja (kuva 1).¹

¹ Laulumaa & Lagerstedt 2013, 9–10.

Kuva 1. Kontreskarpimuuri ja linnoitusluiska, jotka on merkitty nykyisen Piperin puiston kohdalle, on ympäröity kuvassa. Yksityiskohta vuo-den 1757 relaatiopiirroksesta. 0406:12:042:A:022. Kungliga krigsarkivet.

Kuva 2. Piperin kahvilan kohdalla sijainneen huvimajan piirrokset. 6.7.1876. B:1621. VeSA. KA.

Ruotsalaisella kaudella nykyisen kahvilarakennuksen paikalla sijaitsi pieni harmaakivisokkelille perustettu puinen huvimaja, joka rakennettiin todennäköisesti 1700-luvun lopulla. Vanha huvimaja purettiin 1874 lukuun ottamatta osaa kellarikerroksesta, ja paikalle rakennettiin uusi huvimaja, jonka runko-osan laajuus oli sama kuin puretun rakennuksenkin. Sen itäpuolelle rakennettiin suuri kuisti ja länsiosaankin tehtiin pieni laajennus (kuva 2). Rakennusta muutettiin myöhemmin ja 1800-luvun lopulla rakennuksessa sijaitsi roomalaiskatolinen kappeli. Rakennus säilyi ilmeisesti samassa käytössä venäläisen kauden loppuun. Vuonna 1928 rakennus purettiin kellarikerrosta lukuun ottamatta ja vanhoille perustuksille rakennettiin nykyinen kahvilarakennus.²

Kuva 3. Uudet roskakatokset ja wc-tilat rakennetaan Piperin kahvilan koillisen puoleiselle seinustalle. AKDG4599:2.

² Suomenlinnan rakennusten historia 1997, 104.

4 Tutkimusmenetelmät

Työmaa-alueen ja sen ympäristön rakennuskannan ja muun toiminnan historialliset vaiheet selvitettiin Ruotsin ja Venäjän vallan aikaisten karttojen ja piirrosten sekä 1994 ja 2013 Museovirastossa tehtyjen arkistotutkimusten perusteella.

Kahvilan koillisen puoleisen seinustan eteen avattiin koko seinän ja rakennuksen pohjoispuolella olevan kivi-muurin mittainen, 16 m pitkä, matala kaivanto, jonka leveys oli 2,5–4 metriä. Arkeologi oli valvomassa kuopan reunalla konekaivun etenemistä kohdissa, jossa arveltiin olevan koskemattomia vanhoja maakerroksia. Rakennuksen seinustan vieressä oli tehty viemäröinti- ja kaapelointitöitä jo aikaisempina vuosikymmeninä. Työmaalla 2015 avattu alue oli kokonaisuudessaan sekoittunutta maata, pääosin tumman- ja vaaleanruskeaa täytehiekkaa (kuvat 4–7).

Työmaan ympäristöön tehtiin kartoittamista varten kiintopisteitä VRS-GPS-paikantimella. Työmaan edessä kaivantoa dokumentoitiin valokuvaamalla ja sanallisilla muistiinpanoilla. Kaivutöiden loputtua kaivanto kartoitettiin takymetrillä ja siitä laadittiin yleiskartta mittakaavaan 1:100 (liite 3: kartta 1).

Tutkimuksessa käytetyt koordinaatit ovat ETRS-GK 25 järjestelmää ja korkeudet on ilmoitettu N2000 korkeusjärjestelmässä. Digitaaliset valokuvat tallennettiin Museoviraston ylläpitämään Musketti kuvatietokantaan numeroilla AKDG 4599:1–6 (liite 1).

Kuva 4. Työmaakaivanto on lopullisessa syvyydessä ja leveydessä. Johanna Seppä kartoittaa aluetta takymetrillä. Kuvattu luoteesta. AKDG4599:4.

Kuva 5. Työmaan kaivu on valmistunut. Kuvattu kaakosta. AKDG4599:3.

Kuva 6. Kahvilarakennuksen itänurkka. Kuvattu koillisesta. AKDG4599:6.

5 Kaivaushavainnot

Valvottavan työmaan kohdalla tehdyt aikaisemmat putki ja kaapelityöt olivat sekoittaneet kaikki ne maakerrokset, jotka palvelurakennusten perustamistöissä poistettiin. Kaivannosta ei tehty esinelöytöjä eikä havainnoja vanhoista puretuista rakennuksista tai rakenteista.

6 Lopuksi

Suomenlinnan Susisaaren Piperin kahvilan B56 yleisö-wc:n ja jätekatoksen työmaan konekaivun arkeologisessa valvonnassa ei tehty esinelöytöjä eikä havainnoja vanhoista puretuista rakennuksista tai rakenteista. Arkeologiset kenttäpalvelut dokumentoi aluetta valvonnan aikana valokuvaamalla ja kartoitti työmaakaivannon kaivutyön päätyttyä.

Helsingissä 31.12.2015

John Lagerstedt

Tutkija, FM

Kuva 7. Kuvakooste kahvilarakennuksen pohjoisnurkalta, josta on purettu pois vanhat käymälätilat. Kuvattu koillisesta. AKDG4599:5.

7 Lähteet

Arkistot

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Vanhempi kartta- ja piirroskokoelma (vkp)

Venäläiset sotilasasiakirjat (VeSA)

Kungliga krigsarkivet, Tukholma (Kra)

Sveaborg-kokoelma. (Aineisto oli käytössä digitoituna Museoviraston palvelimelta).

Museoviraston arkisto, Helsinki (MV).

Laulumaa, V. & Lagerstedt, J. 2013. Helsinki, Suomenlinna – Suomenlinnan kaupunkiarkeologisen selvityksen päivitys.

Painetut lähteet

Suomenlinnan rakennusten historia 1997. *Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 17*. Helsinki: Suomenlinnan hoitokunta.

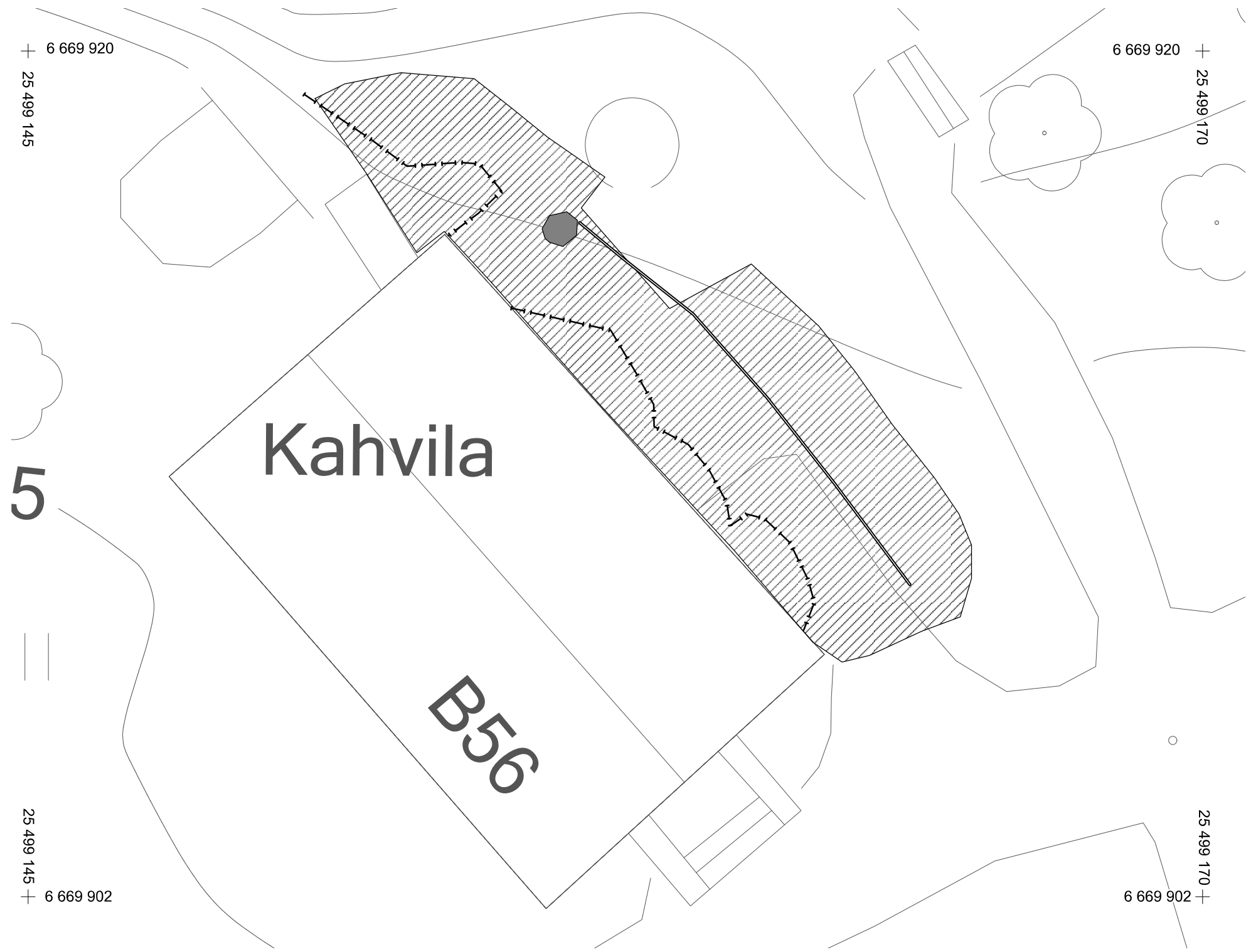
LIITE 1 Kuvaluettelo

Kuvaaja: John Lagerstedt 28.10.–2.11.2015

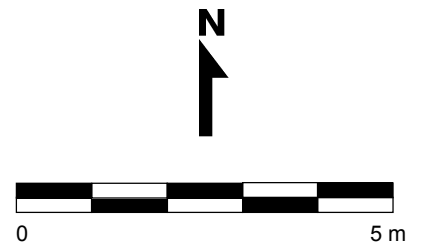
<i>Kuvan numero</i>	<i>Aihe</i>
AKDG4599:1	Piperin kahvilarakennus. Kuvattu idästä.
AKDG4599:2	Piperin kahvilarakennuksen ympäristöä. Kuvattu koillisesta.
AKDG4599:3	Putkityömaan kaivanto lopullisessa leveydessä ja syvyydessä. Kuvattu kaakosta.
AKDG4599:4	Putkityömaan kaivantoa kartoitetaan. Kaivanto on lopullisessa syvyydessä ja leveydessä. Kuvattu luoteesta.
AKDG4599:5	Kuvakooste kahvilan pohjoisnurkan putkityömaan kaivannosta, joka on lopullisessa syvyydessä ja leveydessä. Kuvattu koillisesta.
AKDG4599:6	Työmaakaivanto kahvilan itänurkan kohdalla. Kuvattu koillisesta.

LIITE 2 Karttaluettelo

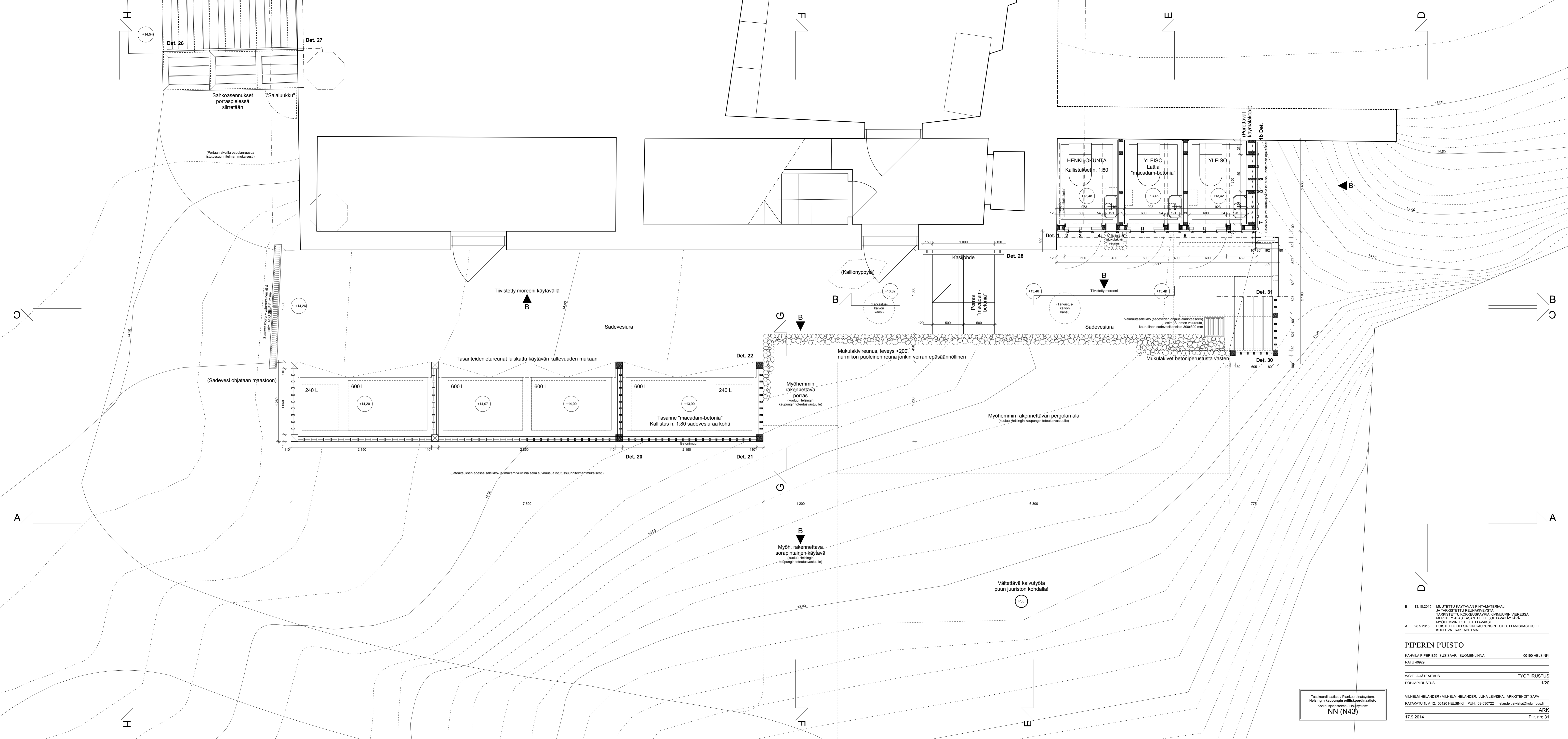
<i>Numero</i>	<i>Kartta</i>	<i>Kohteet</i>	<i>Mittakaava</i>	<i>Tekijä</i>
Kartta 1	Yleiskartta	B56 Piperin puisto	1:100	Johanna Seppä Museovirasto
Kartta 2	Työpiirustus	Piperin puisto	1:20	Helander & Leiviskä

- työmaakaivanto
- betonikaivo
- viemäriputki
- kallion reuna

HELSINKI SUOMENLINNA Susisaari 1000025127 John Lagerstedt 2015		Yleiskartta B56 Piperin puisto mk 1:100 pohjakartta © Suomenlinnan hoitokunta	
mitt. Johanna Seppä digit. Johanna Seppä		Koord.: ETRS-GK 25 Korkeus: N2000	kartta 1
MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT			

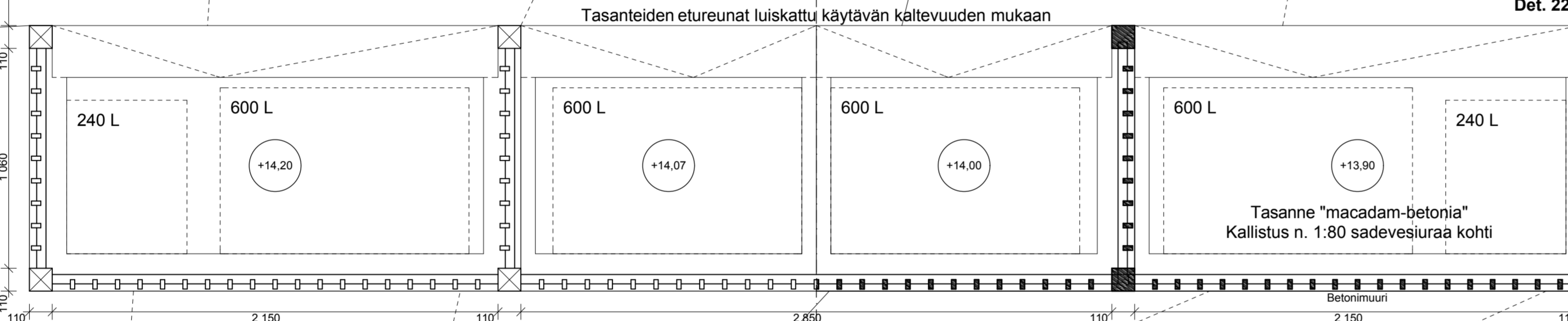

Det. 26
Sähköasennukset porrasiessä siirretään
"Salaluukku"

(Portaan sivulla papotamisuusia luterilaisuuden mukaisesti)

Sadevesikoulu + viemäriputki
Esim. ACO-BEL-Euroline

(Sadevesi ohjataan maastoon)

Tasanteiden etureunat luiskattu käytävän kaltevuuden mukaan

(Iäkkäiden edessä sähkö- ja mukavuuksiltaan sekä sovitussuunnielman mukaisesti)

Tiivistetty moreeni käytävällä

Sadevesiura

Mukulakivireunus, leveys <200 mm
nurmikkeen puoleinen reuna jonkin verran epäsäännöllinen

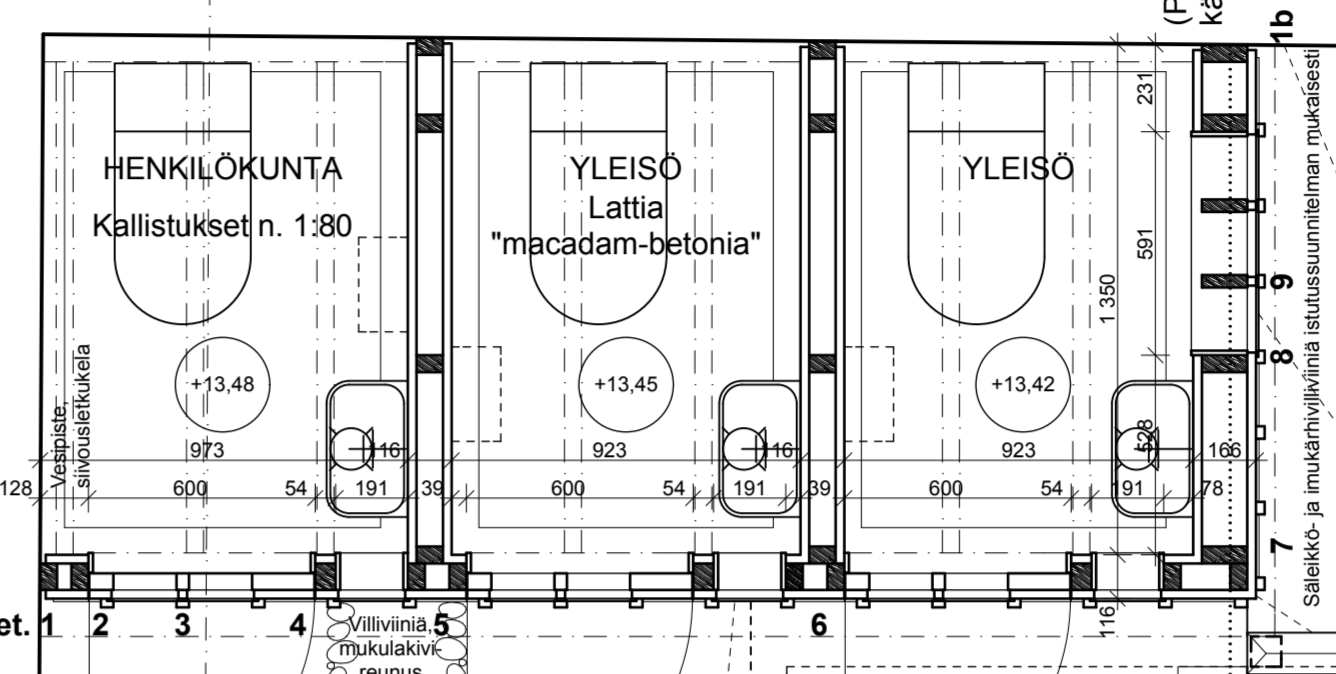
Myöhemmin rakennettava
porras
(kuuluu Helsingin kaupungin toteutusvastuulle)

Tasanne "macadam-betonia"
Kallistus n. 1:80 sadevesiuraa kohti

Myöhemmin rakennettavan pergolan ala
(kuuluu Helsingin kaupungin toteutusvastuulle)

Myöh. rakennettava
sorapintainen käytävä
(kuuluu Helsingin kaupungin toteutusvastuulle)

Valtettava kaivutyötä puun juuriston kohdalla!

Käsihöyde

Porras "macadam-betonia"

Yläviemäri

Tiivistetty moreeni

Sadevesiura

Valurautasäleikkö (sadeveden ohutus alarinteeseen esim. Suomen valurauta kourallinen sadevesisäiliö 300x300 mm)

Mukulakivet betoniperustusta vasten

Purettavat käymäläkoppit

B 13.10.2015 MUUTETTU KÄYTÄVÄN PINTAMATERIAALI JA TARKISTETTU REUNAKIVESTÄ, TARKISTETTU KORKEUSKÄYTÄVÄ KIVIMÄLJÖN VERESSÄ, MERKITTY ALAS TASANTEILLE, OHITAVAKÄYTÄVÄ MYÖHEMIN TOTEUTETTAVAKSI
A 28.5.2015 POISTETTU HELSINGIN KAUPUNGIN TOTEUTAMISVASTUULLE KUULUVAT RAKENNELMAT

PIPERIN PUISTO
KAIVU/PIPER B56, SUSISAARI, SUOMENLINNA 00190 HELSINKI
RATU 40929
WC-T JA JÄTEAITAUS TYÖPIIRUSTUS
FOHJAPIIRUSTUS 1/20
VILHELM HELANDER / VILHELM HELANDER, JUHA LEIVISKÄ, ARKITEHDIT SAFA
RATAKATU 1b A 12, 00120 HELSINKI PUH. 09-430722 helander.leiviska@kolmusa.fi
17.9.2014 Piir. nro 31

Tasakoordinaatio / Plankoordinaatio
Helsingin kaupungin erilliskoordinaatio
Korkeusjärjestelmä / Höjyssystem:
NN (N43)